

संपादकीय

परतणारे भारतीय (Reverse Migration)

अनिवासी भारतीय परदेशात जातो तो मुख्यत्वे नोकरीसाठी व त्यातही चांगल्या पगाराच्या नोकरीसाठी हे वास्तव आहे. याचाच दुसरा अर्थ म्हणजे भारतात त्याच्या शिक्षणाला, अनुभवाला अथवा अपेक्षेला साजेसी नोकरी, पगार व वातावरण त्याला मिळत नाही म्हणून तो परदेशी जातो. आपल्या वकूबानुसार काम करीत मोठाही होतो. भारतीय अर्थव्यवस्थेचा हा पराभव होताना इतर देशांच्या अर्थव्यवस्थेचा विजय होतो. अमेरिकेत, ऑस्ट्रेलियात, कॅनडात व न्यूझीलंडमध्ये बरेचसे भारतीय कायमचे स्थलांतरित होतात. मग जो मिळेल तो जॉब, मिळेल तो पगार असे करत त्यांच्या अनिवासी आयुष्याची सुरवात होते. भारतात अधिकारी पदावर काम केलेले अनेक जण कमी हुद्द्यावर, कमी पगारावर देखील त्या देशात स्थलांतरित होतात व कालांतराने मोठ्या पदावर जातात किंवा स्वतःचा व्यवसाय करतात, पैशाबरोबर मानसन्मान देखील मिळवतात. पण प्राथमिक मुख्य गोष्ट म्हणजे परदेशी पासपोर्ट मिळवणे हीच असते. युरोपचा पासपोर्ट मिळणे इतके सोपे नाही. म्हणून तिकडे कायमचे स्थलांतर कमी होते. या बहुतेक देशांत सोशल सिक्युरिटी स्कीममुळे पासपोर्ट होल्डरना अनेक फायदे मिळतात. ग्रीनकार्ड होल्डर किंवा लॅंडेड इमिग्रंट यांनाही अनेक सुविधा असतात. शिक्षण मोफत असते, आरोग्यविषयक सुविधा असतात. प्रत्येक देशाची अर्थव्यवस्था वेगळी असते, त्यामुळे राहणीमान वेगळे असते. या सर्वांचा प्रभाव म्हणून त्या देशांत स्थलांतर होते. हे झाले कायमचे स्थलांतर. अगदी क्वचितच यातील काही भारतात परत येतात. सुट्टीकरता, नातेवाईकांना भेटण्यासाठी थोड्या काळाकरता येतात व परत जातात. हा भारताचा ब्रेन ड्रेन समजला जातो. आय आय टी करून असेच असंख्य भारतीय

इंजिनियर कायमचे भारतातून अमेरिकेत स्थलांतरित झाले व अमेरिकाला त्याचा प्रचंड फायदा झाला. गेली चार वर्षे महामहिमांनी परदेशात जाऊन, अनिवासी भारतीयांचे यश हे भारताचेच यश कसे हे कुठलाही मुलाहिजा न ठेवता मोठ्या समारंभात सार्वजनिकरीत्या केवळ राजकीय फायद्यासाठी त्यांचे गोडवे गायले. 'आयजीच्या जिवावर बायजी उदार' असा हा प्रकार होता.

अगदी निर्वासितांना देखील अनेक युरोपियन देशांत मानवतेच्या दृष्टीकोनातून सामावून घेतले जाते. अनेक दशकांपासून हे कायमचे स्थलांतर होत आले आहे व परदेशस्थ भारतीयांची संख्या अनेक देशांत लक्षणीय आहे. मानवतेच्या कारणांसाठी भारतातून पलायन करून बाहेरील देशांचा आधार घेतल्याचे उदाहरण मात्र अजून निदर्शनास आले नाही. अर्थात भारतात आर्थिक व सामाजिक गुन्हे करून परदेशात पळून गेलेली तथाकथित मान्यवरांची एक पिढी गेल्या एक दोन दशकात मात्र तयार झाली आहे.

प्रत्येक देशाचे स्थलांतरितांना सामावून घेण्याचे स्वतःचे एक धोरण असते. आखाती देशांचे धोरण कायमच अशा स्थलांतरितांना देशाचे नागरिकत्व न देण्याचे आहे. म्हणून मग सौदी, कुवेत, बहरीन, कतार, यु ए ई (दुबई, अबू धाबी) व ओमान या देशांत नोकरी धंद्यासाठी जाणारे भारतीय कधी न कधी भारतात परत येतातच. यावेच लागते, कारण त्या राष्ट्रांचे नागरिकत्व मिळत नाही. तेलाच्या उतरत्या किमतींमुळे या ६-८ देशांतील अर्थव्यवस्थेवर प्रचंड ताण पडला. सौदी, कुवेत, संयुक्त अमिरात, कतार येथे अनेक मोठे प्रकल्प भांडवलाअभावी बंद पडले किंवा त्याचा विस्तार कमी केला गेला.

साहजिकच उद्योग व्यवसायावर त्याचा मोठा परिणाम झाला. अर्थातच तेथील अनिवासी भारतीयांवर देखील विपरीत परिणाम झाला. राहणीचा खर्च (कॉस्ट ऑफ लिविंग) वाढला. मिळकत (अर्निंग) कमी झाली. बचत कमी झाली. सौदी व आखाती नागरिकांना नोकरीमध्ये प्राधान्य देण्यात आले. कुवेतमध्ये बहुसंख्य भारतीय विद्यापीठांची इंजिनिअरिंग डिग्री तांत्रिकरीत्या अमान्य करण्यात आली. उद्योग व्यवसाय कायदे मूलनिवासी धार्जिणे झाले. बऱ्याच जणांच्या नोकऱ्या गेल्या. बिझनेसमध्ये आर्थिक फटका बसला. तरीही केवळ भविष्यात चांगले दिवस येतील याच आशेवर जवळ असलेली पुंजी संपवत अनेक भारतीय या देशांत अजूनही राहत आहेत. काहीजण कर्जाच्या विळख्यात सापडतात त्यांची परिस्थिती अजून केविलवाणी होते. बरेच जण ही अवस्था मित्रांना, परिवाराला सांगतच नाहीत, त्यामुळे एकटेच सगळा ताण सहन करतात. भारतात येण्याचा विचार खूप जणांच्या मनात सारखा घोळत असतो; पण तो निर्णय घेण्याचे धैर्य त्यांना होत नाही. या काल अपव्ययामुळे मग परत येणे हे लांबत जाते, अधिक आर्थिक नुकसान होते, जीवन अधिक कठीण होते.

परत येण्याचा निर्णय न घेऊ शकण्याची मुख्यत्वे दोन कारणे आहेत. पहिला प्रश्न आर्थिक आहे. म्हणजे भारतात जाऊन काय करायचे हा यक्षप्रश्न! विदेशात मिळणारे पगार, वातावरण याची भारतात मिळणाऱ्या पगार व वातावरणाशी तुलनाच करता येत नाही. असेही भारतात खूप नोकऱ्या आहेत व त्यात परतणारे भारतीय सामावून घेतले जातील अशी परिस्थिती नाही. भारत सरकारचे या परतणाऱ्या भारतीयांना सामावून घेण्याचे काही धोरणही नाही. उद्योग व्यवसायांनाही हे परतणारे भारतीय महाग वाटतात. त्यांना स्वस्तात काम करणारे अनेक जण येथे मिळतात. Rehabilitation of Returning NRIs हा म्हणूनच एक मोठा प्रश्न आहे, नेहमीच होता. पण पूर्वी परतणाऱ्या NRI कडे इकडे आल्यावर काही न करता जगण्यासाठी बरीचशी बचत पुंजी तरी असायची. आता भारतातही महागाई खूप वाढली आहे व परदेशातील बचतीची क्षमता (saving potential) देखील कमी झाले आहे. त्यामुळे हा यक्षप्रश्न उभा ठाकला आहे. अर्थात हा प्रश्न परदेशातील मध्यमवर्गीय व सर्वसाधारण नोकरदार भारतीय व मध्यम व लघु उद्योग करणारे व्यावसायिक यांच्याच बाबतीत आहे. जे आर्थिकरीत्या सक्षम आहेत ते भारतात परत येऊन स्वतःचे काहीतरी सुरु करतात किंवा कॅनडा, ऑस्ट्रेलिया, अमेरिका, युरोप वगैरे ठिकाणी कायमचे स्थायिक होतात. त्यांची चर्चा इथे अभिप्रेत नाही. तो स्वतंत्र मोठा मुद्दा आहे.

दुसरा मोठा प्रश्न मानसिक आहे. म्हणजे परत गेलो तर लोकं काय म्हणतील, कुटुंबीय भारतात कसे सामावून घेतील (अँडजस्ट होतील) ही काळजी! चाळीशीच्या पुढे भारतात परत यायचे असेल तर हा प्रश्न अजून जटील होतो. कारण बायको परदेशातील वातावरणात रुळलेली

असते. मुले मोठी झालेली असतात, शिक्षणाचा प्रश्न असतो. भारतात घर घेतले असेल तर बहुधा ते केवळ गुंतवणूक म्हणून घेतलेले असते. त्याचा स्वतः राहण्यासाठी फारसा उपयोग नसतो. अजून गुंतवणूक करून नवीन घर घेण्याची ऐपत व धैर्य नसते. अगदी नाईलाज झालाच व परत यावे लागले तरी कायमचे परत येण्याची मानसिकता नसते. (एक बार गल्फी तो बार बार गल्फी, असे पूर्वी म्हटले जात असे). त्यामुळे भारतात परत येऊन काहीतरी करणे एवढेच उद्दिष्ट असते. ही परिस्थिती म्हणजे 'न घरका न घाट का' अशी असते. भारतात इतरांना उगीच वाटत राहते की परदेशात एवढे वर्षे राहिला म्हणजे बक्खळ पैसा गोळा केला असेल. वस्तुस्थिती खूपदा वेगळी असते. वाढत्या वयानुसार व घटत्या संधीनुसार परदेशात परत जाण्यासारखी परिस्थिती नसते. पण अनेक जबाबदाऱ्या अजूनही बाकी असतात. या परिस्थितीत माणसे अगदी अगतिक होताना मी कित्येक वर्षे बघत आलो आहे. त्यांना बऱ्याच वेळा समुपदेशन देखील केले आहे. त्यातील बरीच भारतात कायमचे येऊन स्थिरस्थायवर देखील झाली आहेत. परंतु वयाच्या ६० व्या वर्षी देखील 'आखातात नोकरी द्या' अशी गळ घालणारी मला अजूनही खूप माणसे भेटतात. अगदी कॅनडा सोडून देखील लोकं आखातात का परत येतात, ते अजूनही समजत नाही.

या Reverse Migration, Returning NRIs (Returning Indians अर्थात परतणारे भारतीय) यांच्यासाठी एक सक्षम पुनर्वसन धोरण व यंत्रणा (Rehabilitation Policy and Mechanism) निर्माण करता यायला हवी. हा विषय केंद्र किंवा राज्य सरकारच्या अग्रक्रमात किंवा राजकीय अथवा इतर धोरणात सध्या तरी बसत नाही असे दिसते. त्यामुळे त्यासाठी आपल्यालाच एक गैर सरकारी सामाजिक प्रकल्प म्हणून या समस्येची दखल घ्यावी लागेल व सोडवणूक करावी लागेल. पांथस्थच्या धारणेनुसार जाणेयेणे चालूच असते, तो प्रवासाचा एक भाग आहे. प्रवासाचा आनंद मात्र घेता आला पाहिजे. विश्व पांथस्थच्या या मंचावरून आज हा महत्वाचा विषय सर्वप्रथम मांडला गेला आहे. पांथस्थ परिवार या दृष्टीकोनातून काम करीत आहे व आपल्या सर्वांचा यात सक्रीय सहभाग हवा आहे. NRI To RI या पांथस्थच्या विभागाची आपण स्थापना करतो आहे. भारतात परत आलेले, परत येऊ इच्छिणारे व परतण्याची शक्यता असणारे सर्वच अनिवासी / निवासी भारतीय यात सहभागी होऊ शकतात. त्यांच्या अनुभवानुसार, आर्थिक कुवतीनुसार, राहण्याच्या ठिकाणानुसार अवलोकन करून त्यांना एक संधी उपलब्ध करून देण्याचा यात प्रयत्न केला जाणार आहे. आपण सर्वांनी आजच यात सामील व्हावे, कारण वेळ सांगून येत नाही. आणि भारतात एक पर्याय निर्माण करण्यास तसाही वेळ लागतोच. साधारण २ वर्षे तरी असा पर्याय निर्माण करण्यास आपण द्यावा. पांथस्थतर्फे आपल्या बौद्धिक, तांत्रिक, व्यावसायिक, सामाजिक क्षमतेचा विचार व अवलोकन करून असा पर्याय निर्माण करण्यास

मदत करण्याचा प्रयत्न केला जाईल. परत आल्यावर भारतात आपले कोणीतरी आहे ही जाणीवच एक जबरदस्त सकारात्मकता (Strong Positivity) निर्माण करणार आहे. कदाचित अनिवासी भारतीयांवर कायमचे परत येण्याची वेळच येणार नाही. कदाचित पांथस्थच्या या उपक्रमामुळे भारतात परत आलेले अनिवासी भारतीय पुन्हा परदेशात जाण्यास सक्षम होतील. Rehabilitation अथवा पुनर्वसनाचा हा आवाका मोठा आहे. ही एक सुखात आहे, आपल्या सर्वांच्या

सहकार्याने याचा एक मोठा प्रकल्प होईलच याची पांथस्थला खात्री आहे. या प्रकल्पाच्या धोरणात्मक आखणीत सहभागी होण्यासाठी editor@panthastha.com या इमेलवर आपण संपर्क करावा असे या अग्रलेखाच्या निमित्ताने आवाहन करतो व आपल्या सुखकर अनिवासी प्रवासाकरता शुभेच्छा देतो.

—डॉ संदीप कडवे,

इंदूर, १० जून, २०१८.

‘विश्व पांथस्थ’ची वेबसाईट आणि ॲप

‘विश्व पांथस्थ’ मासिक छापील व डिजिटल स्वरूपात जास्तीत जास्त वाचकांपर्यंत पोहोचवा असे प्रयत्न आहेत. वाचकांचा या मासिकाला खूपच चांगला प्रतिसाद आहे. हा अंक यु ए ई व्यतिरिक्त ओमान, बहरीन, कतार, सौदी, कुवेत, सिंगापूर, यु के, कॅनडा, हॉलंड, अमेरिका, जपान, मलेशिया, आफ्रिका, ऑस्ट्रेलिया, न्यूझीलंड, रशिया या देशांत; महाराष्ट्राबाहेर भारतात मध्य प्रदेश, गुजरात, गोवा, कर्नाटक, आंध्र प्रदेश, उत्तर प्रदेश, बंगाल, दिल्ली वगैरे राज्ये व महाराष्ट्रात देखील वितरित करण्याची योजना आहे. या सर्व ठिकाणी मराठी मंडळी मोठ्या प्रमाणावर स्थलांतरित व स्थायिक झालेली आहेत. आजपर्यंत या सर्वांचा एकत्र असा ‘डेटाबेस’ तयार झाला नाही. तो तयार करण्यासाठी www.panthastha.com या वेबसाईटची व Panthastha या Android मोबाईल ॲपची निर्मिती करण्यात आली आहे. मोबाईल ॲप Google Play Store मधून download व install करता येईल. ॲपवर किंवा वेबसाईटवर रजिस्ट्रेशन केल्यानंतर पांथस्थ चे अंक व लेख, न्यूजलेटर, छोट्या जाहिराती, मोठ्या जाहिराती, पांथस्थ च्या मुलाखती अशी विविध प्रकारची माहिती मिळेल.

प्रिंट, वेब व ॲप या सर्व ठिकाणी ‘सीमलेस’रीत्या माहिती दिसेल. ॲप इंटरॲक्टिव आहे. तुम्ही तुमच्या ग्रुपचे मॅबर देखील स्वतः रजिस्टर करू शकता. अनेक ग्रुप इथे एकत्रितरीत्या दिसू शकतात. तुम्हाला प्रतिसाद देता येईल. तेव्हा या वेबसाईट व ॲपवर आपण सर्वांनी रजिस्टर करावे.

देश-विदेशातील पांथस्थांनी पुढे येऊन आपले विचार, अनुभव, समस्या व सूचना लेखाच्या स्वरूपात येथे मांडाव्यात. कविता, स्फुट, मुलाखती, पुस्तक परीक्षण, प्रवास वर्णन, यशस्वी NRI व्यक्तींची चरित्रे देखील जरूर पाठवावीत. विविध देशांतील मराठी मंडळांना जर विशेषांक प्रकाशित करायचा असेल तर आमच्याशी जरूर संपर्क करा. तुमचा ग्रुप सोशल मीडियावर कार्यरत असेल तर सर्वांनी या वेबसाईटवर रजिस्टर करा. पांथस्थ मोबाईल ॲप प्ले स्टोअर मधून डाऊनलोड करा. सगळे लेख, विविध जाहिराती, छोट्या जाहिराती पाठवा. लवकरच वधुवर सूचक विभाग देखील पांथस्थ मोबाईल ॲप वर चालू करण्याचा विचार आहे. या सर्वांचा सदस्यांनी लाभ घ्यावा.

एक जाहिरातदार म्हणून तुम्हालाही या सर्व लोकांपर्यंत पोहोचवा, असे निश्चित वाटत असेल. तेव्हा विश्व पांथस्थच्या माध्यमातून तुम्ही किफायतशीररीत्या या सर्व लोकांसमोर आपले उत्पादन, प्रकल्प किंवा सेवा (प्रॉडक्ट, प्रोजेक्ट किंवा सर्विस) व्यवसाय किंवा कंपनी याबद्दल माहिती पोहोचवू शकता. बांधकाम व्यावसायिक व गृह योजना, (Builders, रिअल इस्टेट), वैद्यकीय सेवा (Hospitals, मेडिकल व हेल्थ केअर), शैक्षणिक संस्था व सेवा (Education Institutes), पर्यटन (Travel व Tourism), रेस्टॉरंट, हॉटेल व Hospitality, सर्व उद्योग व उद्योजक, खासगी व सरकारी योजना, सामाजिक संस्था या सर्वांसाठी अनिवासी मराठी भारतीयांपर्यंत पोहोचण्याची विश्व पांथस्थ ही एक सुवर्णसंधी आहे. यापूर्वी कदाचित असा मंच उपलब्ध नसल्याने तुम्ही त्यांच्यापर्यंत पोहोचला नसाल, पण आता ही संधी आहे. तेव्हा आपण सर्वांनी याचा लाभ घ्यावा, विश्व पांथस्थसाठी जाहिरात देऊन या उपक्रमाला प्रोत्साहन द्यावे आणि विश्व पांथस्थच्या सर्व उपक्रमांत आनंदाने सहभागी व्हावे, ही नम्र विनंती

संपर्क : email id: editor@panthastha.com website: www.panthastha.com
Mobile App: Panthastha (Playstore) Mobile: +91 9860678844